

Antikvarisk medverkan

Bölaryds såg

Reparation av rötskador i golv och tak

*Villstads socken i Gislaveds kommun
Jönköpings län*

Antikvarisk medverkan

Bölaryds såg

Reparation av rötskador i golv och tak

*Villstads socken i Gislaveds kommun
Jönköpings län*

Rapport och foto: Britt-Marie Börjesgård
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Marita Tidblom

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS20067/02097.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2012

Innehåll

Inledning	5
Syfte	5
Historik	5
Före restaurering.	5
Omfattning och vidtagna åtgärder	6
Källarplanet	7
Bottenvåningen	9
Taket	9
Sammanfattning.	10
Utvärdering	10
Referenser.	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Bilaga	11

Foto från 1950 hämtat ur boken *Villstad vår hembygd*. Fotograf: Sven Johansson, Smålandsstenar.

Inledning

Länsstyrelsen har avsatt medel för åtgärder på Bølaryds kvarn och såg i Villstad socken, Gislaveds kommun inom ramen för projektet *Hus med historia*, dnr 434-05980-2010. Arbetena har utförts under hösten 2011.

Byggnaden ägs och förvaltas av Bølaryds kvarnförening sedan i början av 2000-talet. Föreningen bildades för att bevara miljön vid Bølaryds kvarn och såg.

Syfte

Syftet med de aktuella åtgärderna var att säkra byggnadens tak och konstruktion.

Historik

Bølaryds kvarn och såg har lång historisk kontinuitet. Det har enligt uppgifter funnits en kvarn på platsen sedan sent 1600-tal och sågverksamhet sedan slutet av 1700-talet.

Bølaryds kvarn och sågverk kom vid början av 1900-talet att ingå i Skeppshults bruk. En liefabrik anlades 1900 och 1916 bildades bruket och produktionen omfattade sedan framförallt spik, järntråd, taggtråd och krampor. En modern kraftstation uppfördes 1919 vid Bølaryds vattenfall.

Det nuvarande såghuset har byggts till i omgångar. Den äldsta byggnaden ligger närmast ån.

Före restaurering

År 2008 i samband med lagning och ommålning av fasaden noterades skador på såghusets tak i form av en svacka, i vinkeln mellan såghusets sadeltak och pulpettak över utlastningsrummet. Röt-

skador på takstommen noterades också inne i byggnaden. För att skadan inte skulle förvärras under påföljande vintern gjordes då en tillfällig invändig uppstämning av den rötskadade takbjälken.

Rötskadorna var relativt omfattande, både i takkonstruktionen och i underliggande mellanbjälklag och golv.

Skadorna i takkonstruktionen var påtagliga. Bilden är tagen i utlastningsrummet. Den tillfälliga stämpan sattes för att skydda takkonstruktionen från ras.

Detalj rötskada i taket källarplanet.

Omfattning och vidtagna åtgärder

Byggnaden är relativt komplex och den är tillbyggd i omgångar. Den äldsta delen är såghuset som ligger längs med ån. Vid byggnadens västra långsida finns en tillbyggnad som har fungerat som förråd och lastrum. Såghuset har ett sadeltak och tillbyggnaden ett pulpettak, båda dessa tak är täckta med sinuskorrugerad plåt. Över vinkeln där de två takfallen möts ligger ett platt sluttande däck med avrinning åt söder klätt med papptak. Konstruktionen gör att taket inte är fullt besiktningsbart då utrymmet under däckets är inbyggt och inte heller nås inifrån byggnaden.

Även interiört var skadorna delvis svåra att komma åt då det finns flera mindre rum/inbyggnader. I tillbyggnadens bottenvåning finns ett verkstadsrum, uppfört som en kub i rummets södra del.

Det inre rummet under arbete, mellanväggarna är delvis demonterade för att komma åt skadorna.

Också i källarplanet under utlastningsrummet finns flera mindre rumsinbyggnader.

Skadorna koncentrerades till ett antal löpmeter av hammarbandet på tillbyggnaden, anslutande takbjälkar, mellanbjälklag och golv i bottenvåningen/källaren. Beroende på byggnadens konstruktion, med de långa takbjälkarna och det faktum att det finns en rad inbyggnader som gör att man inte kommer åt alla delar med mindre än att man hade fått göra relativt omfattande rivningar valde vi att göra nya avbärningar och förstärkningar istället för att byta ut och ersätta de rötskadade delarna med lika befintliga delar. Det här var också ett förhållningssätt som vi kunde notera att man redan tidigare hade valt i byggnaden.

Källarplanet

Byggnaden är uppförd i en sluttning vilket gör att källaren ligger i marknivå i byggnadens södra del.

Rötskadorna har gjort att delar av byggnaden har satt sig. I källarplanet är det delvis jordgolv så för att få ett fast underlag till den nya avbärningen sattes stolparna på befintligt betongfundament för tidigare maskinell utrustning. Den nya bärande bjälken är ihop-

Golvet hade satt sig, vilket gjorde att vissa av mellanbjälkarna saknade sitt stöd, då den ihakade stolpen hade sjunkit så mycket att den hade fallit ur haket.

Mellanbjälklaget och taket/golvet var bitvis rejält rötskadat.

spikad av 8 tums plank, tre på högkant stående plankor, och av en sammanlagd längd om ca 6,70 m. Med hjälp av flera donkrafter lyckades man pressa upp det svackade golvet cirka 5 centimeter. Den nya spikbjälken bärs upp av fyra stolpar, ihospikade av två plankor, under respektive stolpe är takpapp lagd som en fuktspärr mot betongen. Sedan tidigare befintlig uppstämning vid sidan om den nya har även den lyfts i motsvarande grad och kilats med ekkilar under bottenbjälken.

Rötskadat golv har kompletterats med sex stycken nya brädor, och det gamla golvet mot södra väggen har rättats till.

Vid slutbesiktningen återstod att sätta upp demonterade brädväggar, dels i rummet under verkstadsrummet dels i det mindre förrådet i angränsande utrymme åt norr.

Följande beslut/instruktioner lämnades:

Det nedre rummet i källaren mot kvarnen till under arbete, då mellanväggarna delvis är demonterade.

- I rummet under verkstadsrummet var det dubbla brädväggar mot öster. Beslöts att bara sätta upp den inre (mot rummet) av dessa två väggar. Delar av vägghpanelen var rötskadad och rötskadade delar ersätts med lika befintlig.

- Det lilla förrådsutrymmet hade väggar av pärlspont, de rötskadade delarna som inte gick att återspika ersattes med befintlig hyvlad panel. I byggnaden finns hyvlad panel kvar sedan sågverkstiden, den har en naturligt åldrad yta och kommer därför att smälta in bättre än en nyinköpt pärlspont.

Bottenplanet/övervåningen

Fyra takbjälkar har förstärkts med följare. Taket har riktats och det lyftes minst fem centimeter. Upplaget i form av en ny bjälke, ca 420 cm lång, vilar på källarplanets spikbalk. Bjälken är tagen ur befintligt virkesmagasin. Takstolens nya avbäring i form av spikbalk, bestående av 2 plankor, ca 540 cm lång är satt mot sliprummet/kontorets vägg. Balken vilar på urhak i fyra stycken stående plankor.

Tak

Taket är kontrollerat. Takpapp är inköpt och akuta skador är åtgärdade. I två skarvar var det synbara läckorna. Pappen skars upp i dessa partier och tätades med kallasfalt.

Vidare kommer resterande arbeten på papptaket att utföras till våren, då det inte var lämpligt att utföra dessa arbeten i oktober. Material för detta är inköpt.

Nyttjade material: Mataki Adiodon Kallasfalt

Taket efter tätad läcka.

Sammanfattning

De aktuella arbetena har omfattat lagning av rötskadade bärande delar i takkonstruktionen, golvbjälkar och golv i såghuset samt översyn av taket. Arbetena har utförts av föreningens medlemmar, Lasse Modig, Alf Carlsson, Sture Andersson och Conny Samuelsson. Som lagningsmaterial har man kunnat använda äldre sågat virke som var skänkt till föreningen av tidigare ordförande Alfons Ekman som också hade arbetat som sågmästare vid sågen.

Utvärdering

Vid slutbesiktningen återstod att återspika panelen på några mellanväggar som har varit tvungna att demonteras för att komma åt skadade delar. Överenskommelse träffades om att dessa arbeten skulle utföras senare under hösten enligt antikvariens anvisningar.

Vad gäller taket och tätningen av läckor så hade det vid de tidigare besiktningarna noterats ett visst läckage, detta hade upphört vid slutbesiktningen. Trots att det regnade relativt kraftigt vid det aktuella tillfället syntes inget dropp, vilket talar för att man har lyckats täta de läckor som var.

De aktuella åtgärderna har genomförts på ett ur kulturhistorisk synvinkel tillfredsställande sätt, och i enlighet de av läns museet preciserade anvisningarna varför de godkändes.

Referenser

Arkiv

Länsmuseets arkiv.

Tryckta källor

Träff, Uno. 1950. *Villstad vår hembygd*. Hyltebruk.

Träff, Uno. 1973. *Bidrag till Villstads historia*. Smålandsstenar.

Det inre rummet i källarplanet. Den nya avbäringen vilar på de befintliga gjutna fundamenten från tidigare maskinell utrustning.

Även i rummet mot kvarnen gick det att nyttja ett gjutet fundament som upplag. Under respektive bjälke är lagt takpapp mot betongen som en fuktspärr.

Rummet mot kvarnen. Lagningsarbetena är klara, mellanväggarna återstår att återmonteras.

Även golv- och takbrädor fick bytas.

Avbäringen för de rötskadade takbjälkarna bakom verkstadsrummet mot såghuset till, vilar på brädor med urtagna hak. I bildens övre vänstra hörn skimtar snöret som nyttjades för att rikta de nya taktassarna.

Avbäringen från utlastningsrummet.

Under hösten 2011 utfördes arbeten på Bølaryds såg i Villstads socken.
Rötskador i golvet och taket reparerades.

